

TÜRKİYE DİPLOMASİSİNDE HATAY'IN ÖNEMİ

Dr. Öğretim Üyesi Furkan Kaya

Yeditepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
İstanbul, Türkiye,

(ORCID ID: 0000-0001-7332-1276), kayafurkan@gmail.com

ÖZET

Türkiye'nin 1930'lu yıllarda Halep vilayetine bağlı olan ve Fransız mandası altındaki Suriye'de kalan İskenderun Sancağını topraklarına katma politikasına ağırlık vermesiyle sorunun başladığı görülmektedir. Bugünkü Hatay iline karşılık gelen bölge 20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması ile Fransa'ya bırakılmış, ancak Fransa'da Ankara'nın arzusu doğrultusunda nüfusun yaklaşık %39'unun yaşadığı Türklere ve toprak mülkiyetinin büyük bölümünün Türklerin elinde bulunduğu bölgeye ayrı statü tanımıştır. 1937 yılı itibarıyla Avrupa devletleri arasındaki politikalar Türkiye'nin lehine gelişmiştir. Türkiye'nin Almanya ile ticari yakınlaşmasını gören İngiltere ve Fransa, Milletler Cemiyeti'nin Türkiye'nin Almanya'dan uzaklaşması adına Hatay'ın "ayrı bir birim" olduğu kararını almıştır. Bağımsız devlet olan Hatay, 29 Haziran 1939'da Türkiye'ye katılma kararı almıştır. Hatay'ın jeopolitik değeri geçmişte olduğu kadar bugünde önemi korumaktadır. Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in güvenliği ve ulusal çıkarımın korunması bağlamında Hatay'ın konumu büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Hatay, Türkiye, Fransa, İngiltere, Doğu Akdeniz, KKTC, Ortadoğu, diplomasi, terör.

ABSTRACT

Hatay issue began with a concentration by Turkey's Ottoman administrative structure which depends on the Aleppo province in the 1930s and under French mandate in Syria to seize the remaining policy of Iskenderun Sanjak. The Hatay region was left to France with the Ankara Treaty on 20 October 1921, but France granted a separate status to the Turks, where approximately 39% of the population lives, and the region where most of the land ownership is held by the Turks towards Ankara's desire. European policy was evolved in favor of Turkey at the beginning of 1937. Turkey's commercial rapprochement with Germany disturbed Britain and France, thus, they decided that Hatay should have become separate status to move away from Germany's political line. Independent Hatay decided to participate in Turkish territory on 29 June 1939. Today, the geopolitical value of Hatay preserves its importance as it was in the past. The national security of Turkey, the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), the Middle East and the Eastern Mediterranean have directly interested in Hatay's security.

Keywords: Ataturk, Hatay, Turkey, France, Britain, East Mediterranean, TRNC, Middle East, diplomacy, terror

GİRİŞ

Kadim Hatay'ın konumu itibariyle doğu-batı ve kuzey güney doğrultusunda uzanan yollar üzerinde pozisyonuyla jeopolitik açıdan büyük önem taşımaktadır. Ayrıca sadece Belen geçidi doğuda Amik

Ovası ile batıda Akdeniz'e açılan İskenderun Limanına uzanan konumuyla, Mezopotamya, Irak ve Mısır'ı Akdeniz'e bağlayan stratejik bir değerdir. Doğu-batı ticari ilişkilerinin devamlılığı için kısa ve ekonomik güzergâh deniz yoluyla bu bölgeden geçmektedir. Bu özelliğiyle Hatay, Anadolu'ya hâkim olmak isteyen devletin, doğu-batı ilişkilerini kontrolünde tutabilmesi için Hatay'ı elinde bulundurması gerekmektedir.

1517 tarihinde Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına giren Hatay, Fransa'nın 18. Yüzyıldan itibaren bölge ile yakından ilgilenmesiyle önem kazanmıştır. Aynı zamanda Çarlık Rusya'sı da en önemli imparatorluk stratejilerinden biri olan sıcak denizlere inebilme amacıyla İskenderun ve çevresi ile ilgilenirken, bu durum Fransa ile Çarlık Rusya'sı arasında rekabete neden olmuştur. Sanayisi çoğunlukla tekstil üzerine olan Fransa, pamukta İngiltere'ye olan bağımlılığından kurtulmak amacıyla pamuk açısından zengin İskenderun ve Hatay çevresini kontrol ederek burada bir köprübaşı elde etmek istemiştir. 1919 yılının başlarında toplanan Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devletinden ayrılması düşünülen topraklarla ilgili yöre toplumunun görüşünün belirlenmesi üzerine bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Dönemin ABD Devlet Başkanı Woodrow Wilson'un "14 İlke" prensibinden hareketle Temmuz 1919'da komisyon üyeleri Hatay'a gelmişlerdi (Ada, 2005, s. 31). Öte yandan Osmanlı Devleti'ne yönelik politikalarda Fransa ile İngiltere arasında anlaşmazlık mevcuttu. Fransa, Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin yakınlaşmaya başladığı endişesine kapılarak Osmanlı'ya karşı politik tutumunda değişikliğe gitme kararı almıştır. Bu bağlamda Ekim 1919 tarihinde Fransa'nın İstanbul Yüksek Komiseri Defrance, bugünün Osmaniye, Adana, Mersin, Hatay coğrafyasını içine alan Kilikya'nın Arap veya Suriye'nin olmadığını sadece Türk olduğunu

ifade eden bir telgraf kaleme almıştır. Bu demek oluyor ki Fransa, bu coğrafya üzerinde Türkiye'nin Millî Mücadele hareketi ile çatışma içine girmekten titizlikle kaçınmıştır (Dağıstan & Sofuoğlu, 2008, s. 18).

27 Aralık 1919'da Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya gelmesiyle Mustafa Kemal Paşa'nın gerçekleştirmiş olduğu konuşmada Misak-ı Milliye değerlendirirken, Toroslar ile Antakya arasında Türklerin yaşadığı ve bu toprakların bin yıldan beri Türk kanı ile yoğrulduğunu, bu bölgedeki sınırın İskenderun Körfezi'nin güneyinden başlayıp Antakya ile Halep ve Katma arasındaki noktadan geçerek Cerablus köprüsünün güneyinde Fırat'a vardığını ifade etmiştir (Atatürk, 1968, s. 38). İskenderun Sancağı (Hatay) 20 Ekim 1921 tarihinde Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Ankara Anlaşması ile Türkiye sınırları dışında kalmıştı. Hatay'ın Misak-ı Milli sınırları içinde olması ve halkının büyük çoğunluğunun Türk olmasına rağmen dönemsel şartlar sebebiyle Türkiye'nin sınırları dışında kalmıştı.

Suriye'nin diğer taraflarında da etnik ve dini ayrımcılığı uygulayan Fransa, İskenderun Sancağına da aynı politikayı uygulamıştır. 1921 tarihinde Sancak Halep'e bağlanmış, Suriye devleti kurularak buraya bağlı özerk bir hal almıştır (Umar, 2004, s. 505). 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Anlaşmasının imzalanması ile beraber Türkiye bağımsız bir devlet olarak uluslararası ilişkilerde tanınırlığını tam anlamıyla sağlamıştır. Lozan anlaşmasındaki 3. madde Ankara Anlaşmasının hükümlerini teyit etmesinin ardından Milletler Cemiyeti Suriye üzerindeki Fransız mandasını onaylamıştır. Ocak 1926 tarihinde Suriye meclisi temsilcileri İskenderun'un Suriye'den ayrılarak Fransa'ya bağlanmasını talep etmiş, Fransa önce

bunu makul görmüş olsa da Suriye parlamentosunun baskısı ve şiddetli reddi sebebiyle uygun görmemiştir (Atabey, 2015, s.193).

30 Mayıs 1926'da Ankara'da Türkiye-Fransa arasında imzalanan dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri sözleşmesi ile Türkiye-Suriye ilişkileri iyileştirilmesinin ardından 1921 Ankara anlaşmasının öngördüğü özel yönetim biçiminin Fransa tarafından değerlendirileceği hükme bağlanmıştır (Topal, 2009, s.3). Ardından 1921 Anlaşmasına uygun olarak Fransa tarafından Suriye'de İskenderun Sancağı için otonom bir bölge kurulmuştur. Diğer taraftan Türkiye'de bağımsızlığının ardından Hatay meselesini uluslararası platformlara çıkarmak için bazı iç ve dış problemlerin çözülmesini beklemiştir.

Lozan Anlaşmasından itibaren Türkiye, komşuları ile olan sorunları barış ve işbirliği yolları ile çözmeyi hedeflemiştir. 1932 yılında Milletler Cemiyetine davet üzerine üye olmuş, 1934'te Balkan Antantı ve 1937'de Sadaabad Paktları ile Balkanlar ve Orta Doğu'da bölgesel entegrasyon sürecini başka bir emperyalist gücün saldırısına fırsat vermemek için başlatmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin hem Sovyetler Birliği ile hem de Batılı güçler ile olan münasebetlerinden faydalanarak Lozan sürecinde çözülemeyen iki önemli hadise olan Boğazlar meselesini 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile, Hatay'ı da 1939 yılında anavatana katmayı başarmıştır.

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE HATAY MESELESİ

İtilaf devletlerinin bilhassa Fransa'nın Türkiye'nin güneyinde başlattıkları işgallere karşı Türkler direnişe geçmiştir. Bu direniş

öncelikle Dörtyol, ardından da diğer bölgelerde görülmüştür. 11 Aralık 1918'de 400 Ermeni'den oluşan bir Fransız askeri birliği Dörtyol da Türklere karşı baskı ve yok etme politikasıyla bölge halkı silahlı direnişe başlamıştır (Akçora, 2000, s.330). Ayrıca Arapların çete saldırılarına karşı Reyhanlı'da yerel teşkilatlar kurulmuş, Hatay'daki ilk teşkilatlı mücadele Mayıs 1919'da başlamıştır (Pehlivanlı & Sarınoy, 2001, s. 34). 13 Temmuz 1919 tarihinde İskenderun Sancağına gelinip Fransız yönetiminden halkın memnun olup olmadığı sorulduğunda Türkler Fransız idaresine karşı olduklarını ve Türk yönetimi altında yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine daha da hırçınlaşan Fransızlar tutumlarını daha da sertleştirmiş, Fransız askerinin yanında yer alan Ermeni çeteciler Türkler üzerinde baskı ve zorbalıklarını arttırmışlardır. Tüm bunların yaşandığı süreçte 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basarak Millî Mücadeleyi başlatan Mustafa Kemal Paşa, işgallere karşı bölgesel ölçekli kurulan Müdafaa-i Hukuk hareketleri içindeki mahalli güçlerin temsilcileri ile cemiyet ve kongreleri Sivas Kongresi ve TBMM bünyesindeki Misak-ı Milli bir sentez içinde kaynaştırmıştır (Tunaya, 1981, ss. 101-102).

Türk Kurtuluş Savaşı'nın nihai amacı, Atatürk dönemi Türk dış politikasının temasını oluşturan Misak-ı Milli ilk olarak Erzurum ve Sivas kongrelerinde kabul edilmiştir. Ardından 28 Ocak 1920 tarihinde Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında oy birliği ile kabul edilmiştir. BMM açılışının ikinci gününde 24 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa Türkiye'nin sınırlarını ve Türk dış politikasını ifade ederken, Mondros Ateşkes anlaşmasının imza edildiği 30 Ekim 1918 tarihinde çizilen hududun Türkiye'nin hududu olacağını ifade etmiştir. Millî Mücadele dönemi süresince Türk dış politikası, siyasal konjonktürün getirmiş olduğu gerginliklerden direk olarak

etkilenmiştir. 23 Nisan 1920'den itibaren Türk dış politikasının üç ana amaç etrafında şekillendiği görülmektedir. Bunlar, Osmanlı devletinin tarih sahnesinden çekilmesi ve yeni Türk devletinin varlığının kabul görmesi, Mısak-ı Milli'ye uygun olarak ülkenin düşman işgalinden kurtarılması, Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasının ardından daimî barış anlaşması ile Türkiye'nin güvenliğinin ve varlığının ebediyen sağlanmasıdır.

Türkiye'nin isteği üzerine Ankara anlaşmasına Sancaktaki Türklerin güvenlik ve çıkarlarını koruyacak ve bölgeye özerklik vermesini sağlayacak ortamın hazırlanması için önemli hükümler konulmuştur. Konu ile alakalı anlaşmanın 7. Maddesine göre; İskenderun bölgesi için özel bir yönetim kurulacak ve bu bölge Türklerinin kültürlerinin gelişmesi için her türlü imkân sağlanacaktır. Ayrıca Türk dili de resmi dil olacaktır. 8. Maddeye göre de sınır, Payas bölgesinin hemen güneyinden başlayacak ve Meydanıekbez'e doğru gidecektir. Bu vesile ile İskenderun Sancağı, Suriye ile beraber Fransız mandası altına girmiştir (Uçarol, 1985, s. 473). Sonrasında Fransa, Suriye içinde Sancak bölgesi için özerk bir idare tesis etmiştir. Fakat Fransa manda yönetimi Suriye ve Lübnan'ı, Halep, Şam, Lübnan, Lazkiye devletleri adı altında parçalara ayırarak 1921'de İskenderun Özerk Sancağını Halep'e bağlamıştır.

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI SONRASI GENEL DURUM

İskenderun Sancağında kurulan bu statü, ilk andan itibaren bölgede ve Türkiye'de olumsuz etki yapmış ve bunun giderilmesi için çalışma başlatılmıştır. Atatürk, Adana'ya 15 Mart 1923 tarihinde yaptığı gezi sırasında kendisini karşılayan Antakyalılara "Kırk asırlık

Türk yurdu düşman elinde esir kalmaz” diyerek bölgeye olan ilgisini belirtmiştir (Sökmen, 1978, s. 70). Türkiye’nin 29 Ekim 1923’te bağımsızlığına kavuşmasıyla Türk’ün milli davası Hatay’ın anayurda katılma çalışmalarına başlanmış fakat bunun için bazı dış politika problemlerinin çözüme ulaşması ve Avrupa’daki siyasal zeminin uygun konuma gelmesi beklenmiştir. 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Anlaşmasına göre, Hatay halkına verilen seçme hakkının 1926’da son bulmasıyla birçok Türk, Türkiye’ye göç etmek istemiştir. Fakat Türkiye Hatay davasının selameti için bu göç karşısında bir takım zorluklar çıkararak göçü büyük oranda engellemiştir (Melek, 1999, s. 10). Ayrıca bizzat Atatürk’ün müdahalesiyle 1933 yılından itibaren 175 çocuğu Hatay’dan Türkiye’ye getirterek eğitimlerini verdirtmiş ve sonrasında evlerine dönmelerini sağlamıştır (Pehlivanlı & Sarıay & Yıldırım, s. 39).

Fransa, 1926 yılında merkezi İskenderun olmak üzere özerk İskenderun sancağı sınırları içinde doğrudan Beyrut’taki Fransız Yüksek Komisere bağlı bir hükümetin kurulmasına karar vermiştir. Bunun üzerine seçimler ve bir anayasa yapılarak, Fransız mandası altında “Bağımsız İskenderun Hükümeti” kurulmuştur. Bu durum Suriye’de tepkilere yol açmıştır. Fransa, ikinci bir kararname ile bu hükümetin adını değiştirerek “Kuzey Suriye Hükümeti” adını vermiş, bundan sonra da İskenderun Sancağının Şam’a bağlanması kararlaştırılmıştır (Uçarol, s. 474). Bu gelişmelere karşısında Türk halkı büyük tepki göstermiştir. Fransa’nın önerisiyle Şam meclisi, 1928’de İskenderun Sancağının özel statüsü olduğunu kabul etmiş ve bu statü 1930 yılında Milletler Cemiyeti (MC) Mandalar Komisyonu tarafından da uygun görülmüştür. Bu arada Türkiye’de gerçekleştirilen Atatürk inkılapları İskenderun Sancağı içinde yayılmaya ve bölge de yaşayan Türk halkı Türkiye ile birleşmeyi istemeye başlamıştır.

1935'te Fransa'nın Suriye ve Lübnan'daki manda yönetiminin sona ermesi bu amaç için bir fırsat olarak görülmüştür (Melek, s. 25).

Esasında yörede yaşayan Türk halkı, İskenderun ve civarının Fransa tarafından işgal edilmesi üzerine bu işgale karşı 1919 yılından itibaren mücadele etmeye ve örgütlenmeye başlamıştır. Bu süreçte Tayfur Sökmen'in başkanlığında kurulan "Antakya İskenderun ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" 1923 yılında merkezi Adana'da olmak üzere resmi bir kimlik kazanmıştır (Sökmen, s. 20). Daha sonraki dönemlerde Fransa ve Türkiye temsilcileri arasında 18 Şubat 1926'da bir anlaşma imzalanarak sınırlar belirlenmiştir (Oran, 2005, ss. 281-283). Bu anlaşma ile İskenderun sancağı, Suriye devleti içerisinde idari ve mali özerkliğini devam ettirmiştir. 3 Şubat 1930'da taraflar arasında imzalanan Türk-Fransız Dostluk ve Hakem Anlaşmasıyla Suriye sınırı son halini almıştır (Dilan, 1988, s. 137).

Avrupa'da 1935 yılından itibaren meydana gelen gelişmelere paralel olarak Ortadoğu ve Akdeniz'in güvenliği tehdit altına girince, Türkiye, Fransa ve İngiltere ile birlikte bölgede ortak çözümden yana olmuşlardır. 20 Temmuz 1936'da Atatürk, Montrö Boğazlar Sözleşmesinin imzalanmasının ardından Lozan'da çözülemeyen son mesele olan İskenderun Sancağı sorunu üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. Çünkü Avrupa'daki gelişmelerin meselenin çözümü hususunda Türkiye'ye elverişli ortam sunması nedeniyle Türkiye daha rahat konumda olduğu görülmektedir (Aydın, 2012, s. 151). Montrö Sözleşmesinin imzalandığı gün Türkiye'ye dönen Afet İnan'a Atatürk; "Şimdi Antakya, İskenderun, yani Sancak meselemiz var." demiştir. 1930'lu yıllara gelindiğinde dünyadaki gelişmeler Fransa'yı Suriyelilerle anlaşmaya ittiği gibi, Türkiye'nin de İskenderun Sancağı konusunda Fransa ile zorlu bir sürece girmesine neden olmuştur.

Hitler'in 1936 baharında ordusunu Ren ırmağının batısına geçirmesi ardından İtalya'nın Habeşistan'a girmesi, Fransa'nın Akdeniz politikasını etkilemiştir. Fransa, uzun görüşmelerden sonra 9 Eylül 1936'da Suriye ile bir anlaşma yapmış ve bu anlaşma 22 Aralık 1936'da imzalanmıştır.

1936 yılında Suriye'de Fransız mandasına karşı meydana gelen tepkiler üzerine 9 Eylül 1936'da Suriye ile Fransa arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmanın 3. Maddesiyle, İskenderun sancağı konusundaki Ankara İtilafnamesini uygulama hakkı Suriye'ye bırakılmıştır (Gönlübol, 1987, s. 977). Bu da sancağın haklarını tehlikeye düşürmüş, Türkiye'de sancakta Türk yönetiminden başka bir rejim tanımayacağını ilan etmiştir (Cumhuriyet, 1938). 26 Eylül 1936'da Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, MC'de Sancak Meselesi üzerine Fransa ile ikili görüşme teklifinde bulunmuştur. Fransa ise bu konuda tek yetkilinin Suriye olduğunu belirterek bu görüşmelerde Suriye hükümetinin de katılmasını istemiştir (Yıldırım & Sarıay & Pehlivanlı, s. 48).

Sancak meselesinin çözüme kavuşturulması ile ilgili çalışmalarda Türkiye, 9 Ekim 1936'da Fransa'ya bir nota göndererek sancakla ilgili isteklerini bildirmiştir (Mazıcı, 1996, s. 87). Cumhurbaşkanı Atatürk, 1 Kasım 1936'da TBMM'nin açılış konuşmasında bu meseleyi dile getirerek sancak meselesine verilen önemi ve bu konudaki kararlılığını ortaya koymuştur (Sönmezoğlu, 2004, s. 120). Atatürk bu mesele üzerinde ciddiyetle durulmasını ve sancağın gerçek sahiplerinin Türkler olduğunu vurgulamıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, ss. 4-7). Atatürk 2 Kasım 1936'da İstanbul'da bulunan İskenderun-Antakya Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin adını Hatay Egemenlik Cemiyeti olarak değiştirmiştir (Sökmen, ss. 95-96).

Türkiye 9 Ekim 1936'da Fransa'ya bir nota vererek, Suriye ve Lübnan'a olduğu gibi İskenderun sancağına da bağımsızlık verilmesini istemiştir. Atatürk, bu konuya Türkiye'nin verdiği önemi 1 Kasım 1936'da TBMM'nin açılış konuşmasında şöyle belirtmişti: “Bu sırada, milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük mesele, hakiki sahibi öz Türk olan İskenderun-Antakya ve havalisinin geleceğidir. Bunun üzerinde, ciddiyet ve katiyetle durmaya mecburuz. Daima kendisiyle dostluğa çok önem verdiğimiz Fransa ile aramızda tek ve büyük mesele budur.” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1961, s. 392) Atatürk bu konuşmasından bir gün sonra Tayfur Sökmen'e şunları söylemiştir: “Bugünden itibaren davaya resmen el konuldu. Antakya-İskenderun ve havalisinin ismi bundan sonra Hatay'dır. Cemiyetinizin adını “Hatay Egemenlik Cemiyeti” olarak değiştirin ve faaliyetlerinizi bu isim altında yürütün.” (Sökmen, s. 95)

İskenderun sorunu 14 Aralık 1936'da MC'de ele alınmış ve 22 Aralık'ta bölgeye bir gözlemci kurulu gönderilmesine karar verilmiştir. Bu arada, İngiltere'nin arabuluculuğuyla Türkiye ile Fransa arasında görüşmeler yapılarak bir prensip anlaşmasına varılmıştır. Bunun üzerinde MC konseyi, 27 Ocak 1937'de, sancak için yeni bir statü kabul etmiştir. Buna göre: İskenderun ve Antakya iç işlerinde bağımsız, dışişlerinde Suriye'ye bağlı, kendisine özgü bir anayasayla yönetilen “ayrı bir varlık” olacaktır. Statünün ve anayasanın uygulanması MC gözetiminde olacak ve bu bir Fransız tarafından yürütülecektir. Sancak'ın ülke bütünlüğü, bu amaçla yapılacak bir antlaşma gereğince, Türkiye ve Fransa tarafından garanti altına alınacaktır.

25 Aralık 1937'de Ankara'da Gaziantep'in kurtuluş günü kutlaması Fransa'ya adeta bir mesaj niteliğinde olmuştur (Cumhuriyet,

1937). Berlin-Roma mihverinin Avrupa'da ağırlığını gittikçe hissettirmesi, antirevizyonist devletlerin Türkiye'ye olan ihtiyacını arttırmıştır. Bu gergin durum karşısında Fransa, Ortadoğu'nun büyük gücü Türkiye ile ilişkilerini düzeltmeye ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle Avrupa'da savaş tehlikesinin yaklaşması, sancak konusunda yapılan görüşmelerde Fransa'nın esnek davranmasına vesile olmuştur. Türk ve Fransız dışişleri bakanları 30 Ocak 1938'de Paris'te bir görüşme yaparak, Türk dışişleri bakanı Tevfik Rüştü Aras, feshedilen anlaşmanın yerine yeni bir antlaşmanın yapılabileceği görüşünü ortaya koymuştur. Ayrıca Türkiye'nin itirazını dikkate alan MC Konseyi 31 Ocak'ta seçim yönetmeliğinde gerekli düzenlemelerin yapılmasına karar vermiştir (Gönlübol & Sar, s. 131). Bütün bu gelişmeler üzerine Atatürk, sağlığının bozuk olmasına aldırmayarak Adana ve Mersin'e resmi bir ziyaret gerçekleştirerek sınıra 30 kişilik bir kuvvet yığılmasını emretmiştir. Bu bağlamda Başbakan Celal Bayar'da sınırdaki askeri birliklerin takviye edilerek Hatay sınırı üzerinde harekete hazır hale getirilmesini sağlamıştır. Bu tarihlerde Avrupa'da tansiyon oldukça yükselmesi, Fransa'yı, Türkiye karşısında daha yumuşak bir tutum almaya zorunlu bırakmıştır. Fransa, 6 Haziran 1938'de Hatay'daki valisini geri çekerek yerine Türk vali Abdurrahman Melek'i ataması bölgedeki gerginlik azaltmıştır. Avrupa da savaş tehlikesinin gittikçe çoğalması, yapılan görüşmelerde Fransızları Türkiye'nin isteklerine daha da yakınlaştırmıştır.

Başbakan Celal Bayar, 5 Haziran 1938'de Hatay'dan gelen Türk heyeti ile görüşürken 16 Haziran'da Atatürk, Başbakan Bayar ve dışişleri bakanı Aras, Savarona yatında gelişmeler ilgili önemli görüşme gerçekleştirmişlerdir. Bayar, Hatay meselesinin bir an önce çözüme kavuşması için İstanbul'da kalarak Atatürk ile istişarelerde bulunmuştur (Aydın Tarihi, 1938). Atatürk'ün hastalığından dolayı

Bakanlar kurulu 20 Haziran 1938'de Atatürk'ün başkanlığında Savarona'da gerçekleştirilen toplantıda Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak da yerini almıştır. Bu olağanüstü toplantı 4,5 saat sürmüş toplantı sonunda Başbakan Bayar; "Hatay meselesinin 8-10 güne kadar iyi bir suretle halledeceğiz." diyerek Türk ordusunun Hatay'a girebileceğinin mesajını vermiştir (Cumhuriyet, 1938). Türk hükümetinin bu kararlı tutumu sonucunda 1 Temmuz 1938'de imzalanan Türk-Fransız antlaşmasına göre, Türkiye, Hatay'da askeri güvenlik tedbirleri alma hakkı elde etmişti. Bu anlaşmanın arkasından 3 Temmuz 1938'de Hatay'da General Asım Gündüz ile Fransız General Huntziger arasında askeri anlaşma imzalanmıştır (Aydın Tarihi, 1939). Bu anlaşmayla Hatay'ın toprak bütünlüğü ile siyasi statüsünün iki devlet tarafından korunması, bu amaçla da her iki devletin Hatay'a askeri kuvvet göndermesi esası kabul edilmiştir. Hatay'ın toprak bütünlüğünün ve siyasi statüsünün ortaklaşa korunması ve bu amaçla Türkiye ve Fransa'nın bölgeye 2500 kişilik askeri kuvvet göndermeleri kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine 5 Temmuz 1938'de Türk askeri Hatay'a girmiştir (Uçarol, s. 476).

Atatürk, Hatay meclisinin toplanması sebebiyle başbakanı başarısından dolayı tebrik etmiştir (Cumhuriyet, 1938). Türkiye ile Fransa arasında iki devletin ortak gözetimi altında Hatay Meclisi için Ağustos 1938 seçimlerin yapılmasıyla Türkler mecliste çoğunluğu kazanmıştır. 2 Eylül 1938'de Sancak Millet Meclisi, ilk toplantısını yapmış, bağımsız Sancak'a "Hatay Cumhuriyeti" adı verilmiştir. Böylece Hatay Devleti resmen kurulmuştur. Aynı gün yeni Türk devletinin cumhurbaşkanlığına Atatürk'ün adayı olan Tayfur Sökmen seçildi. Başbakanlığa da Abdurrahman Melek atandı (Sökmen, s. 48).

Hatay Devleti, bu şekilde bağımsızlığını kazandıktan sonra Türkiye ile çok sıkı işbirliği içine girmiş, Türkiye kanunları ve parasını kabul ederek Türkiye ile arasındaki gümrüğü kaldırmıştır. Bunların yanı sıra esasen Türk olan Hatay devleti yöneticileri, Türkiye'ye katılmak isteğinde bulunmuşlardır. Sonuçta Millet Meclisi 23 Haziran 1939'da yaptığı toplantıda Anavatana katılmak kararını alarak Hatay devletine son verilmiştir. Aynı gün, 23 Haziran 1939'da Ankara'da Türkiye ile Fransa arasında Suriye sınırını kesin olarak saptayan bir anlaşma imzalanmıştır (Soysal, ss. 271-280). Bununla Fransa, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmiş, Hatay Devleti'nin aldığı karar üzerine TBMM'nin çıkardığı özel bir kanun ile Hatay'ın anavatana ilhakı kabul edilmiştir. Fransız askeri kuvvetleri de Hatay'dan çekilerek, 23 Temmuz 1939 günü yapılan törenle Hatay Türkiye'ye katılmıştır (Melek, s. 25).

HATAY'IN ORTADOĞU, DOĞU AKDENİZ VE KKTC'NİN GÜVENLİĞİ BAKIMINDAN ÖNEMİ

Hatay konumu itibariyle kadim tarihinde olduğu gibi bugünde Türkiye'nin ulusal güvenliği ve çevre coğrafyasının jeopolitiği açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası teorisini geliştirdiği, Soğuk Savaşın bitişi ile uygulamaya koyduğu ve son olarak "Arap Baharı" süreci ile vücuda getirmeye çalıştığı Büyük Ortadoğu Projesi'nin (BOP) kuzey Afrika ile birleştirilmesinde Doğu Akdeniz, Kıbrıs ve Suriye'nin kuzeyi ile kuzey Irak'ı kontrollü gerekmektedir. Bu bölgeleri içeren coğrafya göz önünde bulundurulduğunda Hatay'ın içinde bulunduğu Ortadoğu güç dengeleri ve bloklar arası çekişme alanı, deniz yolları ve 19. Yüzyıldan itibaren petrolün kontrolü önem kazanmıştır. Burası

tarihi İpek Yolu ve hatta “Yeni İpek Yolunun” geçtiği, önemli boğaz ve su geçiş yollarının düğümlendiği bir bölgedir. Dolayısıyla Hatay, Anadolu’nun güneye açılan kapısı, Anadolu kilidinin altın anahtarıdır.

PKK’nın organik kolu olan PYD, Suriye’nin kuzeyinde bir “terör idaresi” kurmak üzere ABD ve Rusya ile pazarlıklarını sürdürmektedir. Kuzey Irak Kürt yönetimi ile Suriye’nin kuzeyinde kurulması planlanan “kukla” terör yönetiminin birleşmesi ve bu koridorun doğu Akdeniz’e ulaşması hedeflenmektedir. Bunun içinde elbette en büyük engellerden biri stratejik konumu itibariyle Hatay olduğu görülmektedir. Neredeyse 10 yıldan fazla PKK, Hatay’ın dağlarında dolaşmaktadır (Civaoğlu, Milliyet, 2015). 2020 yılı içerisinde Hatay’da ayrı noktalarda eş zamanlı olarak çıkarılan yangınlar (Hürriyet, 2020) zamanlama olarak normal yangın olarak değerlendirilmemelidir. 29 Ağustos 2018’de dönemin Suriye dışişleri bakanı Velid Muallim evinin balkonundan Hatay’a doğru parmağını göstererek “İskenderun Suriye'nin sancağıdır ve onu bir gün er ya da geç zorla da olsa alacağız”(Akşam, 2018) diyerek Türkiye’ye karşı tehditkâr açıklamalar bulunmuştur. Suriye’de Esad rejiminin dışişleri bakanının bu sözlerinin ardından ne Rusya’dan ne de ABD’den Türkiye’yi destekleyen net açıklamalar gelmemiştir.

Hatay konumu itibariyle İskenderun Körfeziyle Ortadoğu, Orta Asya ve Azerbaycan enerji kaynaklarının dünyaya açıldığı terminaldir. Suriye’nin kuzeyinde PKK/PYD terör idaresi olması yolunda Rusya-ABD ve Esad rejimi anlaşma süreci içinde olduğu görülmektedir. Yakın zamanda ABD bu bölgedeki petrol gelirini PYD’ye bıraktığını açıklamıştı. Netice itibariyle ABD, Suriye’nin bu bölgesini, Afganistan, Irak, Akdeniz enerji kapsamında kontrol edilmesi gereken önemli bir kavşak olarak görülmektedir. ABD’nin

bu hamlesi, PYD'yi meşrulaştırmak adına önemli bir adım olarak görülmektedir (Deustche Welle, 2020). Kurulması hedeflenen PYD kukla idaresinin yönetimin görevini tam olarak yerine getirebilmesi için Doğu Akdeniz'e çıkışı olması gerekmektedir. Çünkü karasal coğrafyaya hapsolmuş bir Kürt yönetiminin denizle bağlantısı ve enerji terminali güzergâhında olması amaçlanmaktadır.

Jeopolitik konumu ile Hatay'ın bu proje önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Çünkü Hatay, Anadolu'dan Suriye'ye ve Ortadoğu'ya geçiş yolu olması ile beraber Afrika ve Avrupa'ya açılan liman kenti olması sebebiyle doğu ticaretinin merkezidir. Anadolu'nun doğal uzantısı olan Kıbrıs adası Türkiye için Doğu Akdeniz'deki adeta "batmaz uçak gemisidir." Aynı değer görülmesi gereken Hatay, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu coğrafyasının altın kapısıdır. Dağlık Karabağ ile Hatay, coğrafi olarak uzak olmalarına rağmen ABD, Rusya ve AB açısından stratejik önemi neredeyse aynıdır. Çünkü Hazar havzasının bereketli enerji kaynakları ile güney Kafkasya'nın stratejik değeri ancak Hazar petrollerinin İskenderun körfezi üzerinden doğu Akdeniz'e ulaşması ile artacaktır. Amaçlanan bu stratejide Suriye'nin kuzeyinde kurulması planlanan kukla PYD terör yönetiminin denize çıkışı sağlanması gerekliliği göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ

Tarihi boyunca farklı inançları ve etnik unsurları bir arada tutan ve İskenderun limanı ile dünyaya açılan Hatay, özellikle Ortadoğu jeopolitiğinde önemli bir yer sahiptir. Hatay, 1517'de

Osmanlı Devleti'nin topraklarına katılmış, stratejik konumu sebebiyle 18. Yüzyıldan itibaren Fransa, İngiltere ve Rusya arasında hâkimiyet mücadele alanı olmuştur. Çünkü özellikle İngiltere ve Fransa, Hatay'ı kontrol ettikleri takdirde Suriye ve Çukurova gibi stratejik bölgeleri de hakimiyeti altına almak istediği görülmektedir. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanıp Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesiyle tam bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması için Kurtuluş Savaşı başlamış, İskenderun bölgesi ivedilikle Ankara hükümetinin gündeminde yerini almıştır. İşgallere karşı mücadelede Hatay yerel halkı, Mustafa Kemal'in yanında bağımsızlık mücadelesine katılmıştır.

Türkiye ile Fransa arasında imzalanan 1921 tarihli Ankara antlaşmasına göre, Hatay'ın Misak-ı Milli sınırları dışında kalmasına rağmen Hatay halkı anavatan ile bağlarını hiçbir zaman koparmamıştır. Hatay'ın Misak-ı Milli sınırlarına katılma sürecinde şüphesiz Mustafa Kemal Atatürk'ün yürüttüğü başarılı ve eşsiz diplomasi yöntemlerinin önemli payı vardır. Atatürk, meclis konuşmalarında sık sık Hatay meselesine vurgu yaparak, konunun gündemdeki sıcaklığını muhafaza etmiş, Hatay'ın Türk yurdu olduğunu vurgularken barış dili kullanmaktan ödün vermemesi, Atatürk'ün uluslararası konjonktürü ve kamuoyunu çok iyi yönetmesini sağlamıştır.

Derin tarihi geçmişinde olduğu gibi bugün de Hatay, Doğu Akdeniz jeopolitiği ve Ortadoğu siyasetinin belirleyici unsurlarından biridir. Arap Baharı sürecinde ABD ve Rusya'nın vekâlet güçleri olarak kullandığı PKK'nin organik devamı olan PYD/YPG/SDG gibi terör örgütlerinin meşru zemine oturtularak "devletleştirilmeye"

çalışıldıkları görülmektedir. Suriye'nin kuzeyinde kurulması planlanan “terör koridorunun” Kuzey Irak Kürt yönetimi ile birleşmesi ve son olarak bu hattın Doğu Akdeniz'e çıkışı sağlanarak Türkiye'nin çevrelenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca KKTC'nin güvenliği de bu şekilde tehdit altında olacaktır. Bu amaçlar doğrultusunda en kritik bölge olarak tarihte olduğu gibi Hatay göze çarpmaktadır. Hatay'ın Türkiye'den hukuken koparılmasının mümkün olmadığını görenler, fiilen, Hatay'ı “terörize” ederek, istikrarsızlaştırarak bunu başarmanın niyetinde olduğu görülmektedir. Hatay'ın güvenliğinin, Doğu Akdeniz'in, KKTC'nin ve Karabağ'ın güvenliği ile doğru orantılı olduğu göz önünde bulundurulması, Türkiye'nin gelecekteki dış politikasının şekillenmesinde büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Ada, S. (2005). Türk Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939), İstanbul, s. 31.

Atatürk, M. K. (1968). Nutuk, cilt:3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 301.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1961). c:1, Ankara, s. 392.

Akçora, E. (2000). Hatay'ın Ana Vatana İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri, Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, AAM. Yayınları, Ankara, s. 330.

Aydın, A. (2012). Hatay Meselesinin Çözümü Esnasında Başbakan Celal Bayar'ın Faaliyetleri, Sosyal Bilimler Dergisi, cilt:14, sayı:1, Haziran 2012, s. 151.

Aydın Tarihi, Haziran 1938.

Aydın Tarihi, Temmuz 1939.

Civaoğlu, G. (2015, 15 Ekim). Hatay'ın Önemi, Milliyet.

Cumhuriyet, 26 Aralık 1937.

Cumhuriyet, 21 Haziran 1938.

Cumhuriyet, 4 Eylül 1938.

Cumhuriyet, 3 Ocak 1938.

Dilan, H. B. (1988). Atatürk Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası (1923-1939), İstanbul, s.137.

Dağıstan A. ve Sofuoğlu A. (2008). İşgalden Katılıma Hatay, Phoenix Yayınları, Ankara, s. 18.

Esed rejiminin hayalperest dışişleri bakanı Muallim'den hayalperest açıklama: Hatay'ı geri alacağız, (2018, 28 Ağustos). Akşam.

Gönlübol, M. ve Sar, C. (1984). Olaylarla Türk Dış Politikası, Ankara, Siyasal Kitabevi, s. 977.

Hatay'da 4 ayrı noktada yangın çıktı, (2020, 27 Aralık). Hürriyet.

Mazıcı, N. (1996). Celal Bayar Başbakanlık Dönemi 1937-1939, Der Yayınları, İstanbul, s. 87.

Melek, A. (1999). Hatay Nasıl Kurtuldu, Cumhuriyet Yayınevi, Ankara, s. 10.

- Oran, B. (2005). Türk Dış Politikası, İstanbul, s. 281-283.
- Pehlivalı, H. Sarıay Y. ve Yıldırım, H. (2001). Türkiye Dış Politikasında Hatay (1918-1938), ASAM Yayınları, Ankara, s. 34.
- Sökmen, T. (1978). Hatay'ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar, Ankara, s. 70.
- Sönmezoğlu, F. (2004). Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul, s. 120.
- “Suriye’de denklemleri değiştiren petrol anlaşması,” (2020, 7 Ağustos) Deutsche Welle.
- TBMM Zabıt Ceridesi, dönem: V, cilt: XIII, s.4-7.
- Topal, C. (2009). Sancak (Hatay) Sorunu ve ikinci Dünya Savaşı Öncesi Süreçte Arap Kamuoyu Etkileri, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2009, cilt:11, sayı:2, s.3.
- Tunaya, T. Z. (1981). Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, İstanbul, s. 101-102.
- Uçarol, R. (1985). Siyasi Tarih, Filiz Kitabevi, İstanbul, s.473.
- Umar, Ö. O. (2004). Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938), Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara, s. 505.